

Adolgozat, amihez a *Lyukasóra* szerkesztősége a hozzászólásomat kéri, nem ingerel vitára.

Tudomásul vettem, hogy szerző számára emberalatti lény a balliberális értelmiség, vagyis én, úgy tetőtől talpig, ahogy vagyok; hogy ki kit rekesztett ki és ki kit címkézett föl és ki ki ellen uszított és ki kit juttatott gázkamrába és ki kinek árulta a hazát, ezt sem óhajtom kommentálni, inkább szelíd maradok és nőies. Szerző utálja Sorost (az „intervencióst”), nyilván nem kapott Soros-ösztöndíjat; a rendszerváltás óta az állami díjeső nem reá hullott (n. b. rám sem – és akkor mi van?), nem szereti a posztmodernet (ebben félig egyetértünk – én sem szeretem, csak más alaphangsúlyokkal); szerinte **Eörsi**, Konrádot (talán az ötvenhatos emigrációt is – ki tudja?), Aczél „pónálta” ki nyugatra, hogy a majdani (a zseniális kultúrkomisszár ezt is tudta előre!) rendszerváltás után rókaelkű balliberális ügynökökként harcba lehessen vetni őket a lilimos lelkületű nemzeti konzervativizmus ellen; nem tetszik neki, hogy a cigányokat jobb emberek romáknak nevezik, arra hivatkozik ugyan, hogy a németeket sem mondjuk (magyarul) deutschoknak, de az nem jut eszébe, hogy az amerikai feketét nem illik (ma már) bűdös niggernek nevezni, hanem – liberális eufémizmussal – afro-amerikainak. Vajon miért?

Valami ideális nemzeti, polgári, keresztény, morális jobbközpérről álmodozik, ami (1) nem esztétikai kategória, (2) Magyarországon ismeretlen. A jobboldali keresztény konzervativizmus szabadságáról beszél, a gondolat, a vélemény, a vallás, az etnikai identitás, az alternatív másság, a művészet általános szabadságáról egy szava sincs.

Nincs hozzáfűzni valóm.

✱

Nyolcéves lehettem, éppen csak megtanultam olvasni, amikor elolvastam a *Tamás bátyja kunyhóját*. Azonnal tudtam, hogy a könyvet egyenesen nekem írta Beecher-Stowe kisasszony. És rögtön a szívembe zártam minden négert és minden rabszolgát. És minden gyapotmunkást az ültetvényekről. És minden parasztot a földekről és minden munkást a gyárakból. És minden elnyomottat és üldözöttet és kizsákmányoltat. A lengyeleket. A cigányokat. A zsidókat. Az örményeket. (Pedig *A Musa Dagh negyven napjáról* még csak nem is hallottam.) Petőfi verseit olvastam, és harcosan utáltam a németeket, és bármikor képes lettem volna meghalni a magyar szabadságért. És a Világszabadságért. Nem akartam „sehonnai bitang ember” lenni.

20

Ilyen egyszerű ez. A művészet a leghatásosabb tudatformáló erő. És emberséget, morált, szolidaritást, empátiát, hazafiságot – mindent a művésztől tanultam, ami fontos.

✱

Némelyik totális diktatúra (nem mind: Goebbel példál a pisztolyához kapott, ha a kultúra szót meghallotta) támogatta, sőt favorizálta a kultúrát, de tévedésből. Összetévesztette a költészetet a vezércikkkel, a festészetet a plakáttal, a színházat a Szabad Nép-félórával.

Bár a piacgazdaság alapjait megteremtettük, totális politikai kultúránk még ott tart (a demokrácia Patyomkin-fala mögött), ahol Aczél kultúrpolitikája, hogy ti. a kultúrát agit-prop. tényezőnek tekinti. Csak éppen: jóval alacsonyabb színvonalon. Aczél kulturált polgár volt, európeér,

és volt értékítélete. Azt fölismerte, hogy Marx utópiáját, a *proletár osztálykultúrát* nem sikerült megteremteni, hát olyan, a külföld előtt is vállalható értékek létrejöttét egyengette, melyek nem kötnek bele a diktatúra politikai tabuiba: szovjet csapatok itt állomásozása; forradalom; Nagy Imre; Varsói Szerződés; pluralizmus; piacgazdaság kérdéseibe. Ennyi! Minden más téma szabad volt. De még a tabukat is meg lehetett közelíteni ügyesen, szimbólumok, példázatok, parabolák segítségével.

A „puha diktatúra” a vállalható polgári értékek fölmutatásával teremtett országimázst, nem szent koronával, István királlyal, Széchenyi- vagy pláne Tisza István-, Bethlen István-kultusszal, amiből a külföldi egy kukkot sem ért (hála Istennek!). A támogatottak igényt tarthattak a Kútvolgyi Kórházra is, a megtérteknek viszont rendelkezésére állt Szigliget.

Aczél értett is ahhoz, amivel foglalkozott. Ha én valamit üzeni akartam Aczélnek, nem kellett kihallgatást kérnem. Beleírtam a regényembe, tudtam, hogy Aczél elolvassa.

Ma mindannyian le vagyunk szarva: nem számítunk. Amikor nem voltunk leszarva, az életünkkel játszottunk, mert a hatalom azt hitte, jelentősek vagyunk, a szavunknak hatása van. A bolsevista és a mai kultúrpolitika között csak az különbség, hogy a totális diktatúra (nem Aczélról, hanem Révai Józseféről beszélek) tartott a művészet hatalmától. Ma azért vagyunk leszarva, mert nem vagyunk veszélyesek. Ha azt akarjuk, hogy ne legyünk leszarva, legyünk veszélyesek – egyszerű! Csak ne panaszkodjunk utána, hogy most aztán valóban van okunk félni...

A bolsevizmus túlértékelt az értelmiséget, kaukázusi őrző-védő kutyának nézett egy csaholó kórcsot. Erős láncon tartotta, félt, hogy ha elszabadul, le kell lőnie, de addig etette. Azt képzelte, ha kell, ez a kutya képes lesz megvédeni, és azt hitte, idomítható. Mindkettőben tévedett. Ez az átmeneti helyzet, melynek volt előnye is, hátránya is, véget ért. Mondhatnám: helyreállt a világ rendje.

Áttértünk a piacgazdaságra. A kultúra áru – ezt senki nem vonja kétségbe. Csakhogy veszteséges áru. Ami nyereséges, az a legritkább esetben kultúra. Az szórakoztatóipar. *Entertaining. Show-business.*

Amerikában a film nyereséges, eltartja önmagát. Még a könyvkiadás is. De az Egyesült Államokban háromszázötven millió ember él, az angol világnyelv, kb. kétmilliárd ember beszéli, az amerikai életforma (nevezzük kultúrának – bár nem egészen az...) világetalon, a népek vágyálma vagy rémálma (mindegy: érdeklődésre tart számot): ekkora piaccal senki sem versenyezhet. Nagy-Britannia sem, noha a nyelv angol, ám a létforma, a brit, távolról sem olyan fontos a világnak, mint az amerikai.

Amerikai filmet nézni, Coca-Colát inni, MacDonald'-sben Big Mac-et zabálni, Adidas és Nike-ot hordani annyi, mint egy kicsit amerikaivá lenni. A világ leggazdagabb,

leghatalmasabb államának polgára lenni; s ez olyan globális szubkultúra, amivel konkurálni szinte lehetetlen.

Az informatikai robbanás korában ezért a globális, versenytárs nélküli amerikai kultúra maga alá gyűr minden helyi, regionális, nemzeti, etnikai kultúrát, minden ősi kulturális örökséget. Ezek a regionális kultúrák pedig az emberiség közös értékeit, a kulturális világörökséget jelentik. A multikulturalizmus kialakulásának a lehetőségét. Ezek a veszteséges helyi kultúrák tehát megóvandók, az amerikai kultúr-buldózerrel szemben helyi, ha kell állami eszközökkel szponzorálандók.

De nálunk a doktriner piacgazdaság sorsára hagyta a kultúrát. Hiába cikkeztek könyves szakemberek, kiadók, terjesztők, írók, irodalomtörténészek, egyetlen rendszer-váltás utáni kormányzat füléig nem jutott el, hogy összemlik a könyvkiadás, a könyvpiac, hogy minden virágzik, csak a kultúra szárad ki tövestül. A könyvkiadás igényli a nyereségorientált magántőke részvételét, hogy ne a hatalomtól, államtól, hanem az olvasóktól, a fogyasztóktól függjön. A művészetnek vissza kell hódítania a közönséget. Ehhez figyelembe kell venni a közönség igényeit. És fejleszteni kell a közönség igényeit.

A kiadók túlnyomó többsége a kiadás összes költségét összekoldulja a különböző (s az adófizetők pénzéből működtetett) kuratóriumoktól, alapítványoktól. A saját tőkéjét nem kockáztatja, ezért a kiadott mű sikerében nem érdekelt. A kereskedő számára évi kilenc-tízezer címet produkál a könyvkiadás. Rendel egy címből húszat, elfogy, már el is felejtette, ott a másik. Itt egy új Dosztojevszkij, Flaubert, Marquez sem tűnne föl. Csak a bármilyen okból botránnyá lett kiadvány számíthat ideiglenes népszerűsége, de ez nem irodalom.

Erre támaszkodik az egyre totálisabbá váló jobboldali kormányzat „kulturpolitikája”, ami leginkább a filmgyártásban szemléltethető. A filmszakma nem ment bele olyan alkuba, hogy az állam támogat, de a hatalom mondja meg, hogy mit és mennyivel. A filmszakma úgy vélte, ez az, amivel torkig vagyunk. Igen? – volt a hatalom válasza –, akkor nem kaptok egy vasat sem. A *Hídember* nemcsak azért viszi a filmre szánt pénz felét, a *Sacra Corona* és a *Bánk bán* a többit, mert ezek a most regnáló hatalom szimbólumai, ennek az eljárásnak van még egy, ennél fontosabb üzenete is: AZT CSINÁLUNK, AMIT AKARUNK!

És ez a fontosabb üzenet, ehhez képest akkorát bukhat a *Hídember*, amekkorát film csak bukni bír. Semmit nem fog változtatni azon, hogy azt csinálnak, amit akarnak.

A magyar, az európai (ekkora horizonttal elégedjünk meg egyelőre) nemzeti, regionális művészet mindenképpen támogatandó. Egyetlen alapkérdést kell megoldani: ez a támogatás éppúgy pártsemleges és a politikától független kell legyen, akár a közszolgálati média. (Természetesen nem a mai Magyarországon.) Az Európai Unióban van erre módszer, vannak követhető példák, hacsak valaki nacionalista gögijében nem gondolja, hogy szégyen máshonnan ellesnie a know-how-t.

De nem bizonyosodott be, hogy művészet nélkül tökéletesen megvagyunk? Mire ez a nagy fölhajtas?

A művészet, csak ismételni tudom, a legnagyobb tudatformáló erő, bár hatásmechanizmusa közvetett és bonyolult. A művészet a legelemibb kultúrákövetítő kommunikációs rendszer. Voltaképp semmiség, csak az a picit többlet, ami a homo sapienst az emberszabású főemlősöktől megkülönbözteti.

(Nem biztos, hogy az előbbi javára...)